

BOŻENA CHROSTOWSKA*

POTENCJAŁ WOLONTARIATU KOLEŻEŃSKIEGO JAKO KOMPLEMENTARNEJ FORMY WSPARCIA DLA PROFESJONALNEGO SYSTEMU USŁUG SPOŁECZNYCH

ABSTRAKT

Współczesna rzeczywistość niesie za sobą wiele niekorzystnych zjawisk społecznych, tak dla jednostek, jak i całych grup. Pomoc udzielana przez systemy profesjonalnego wsparcia zarówno na świecie, jak i w Polsce jest niewystarczająca. W kontekście realizacji zdań w dziedzinie usług społecznych podkreśla się dużą rolę profesjonalnie zorganizowanego wolontariatu w zakresie rozwiązywania problemów społecznych. Warte uwagi propozycją, z powodzeniem realizowaną w Wielkiej Brytanii, są programy wolontariatu koleżeńckiego funkcjonujące tam jako standard pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. W Polsce ta forma wolontariatu jest wciąż mało znana, a programy wolontariatu koleżeńckiego nie są popularne. Trudno jest spotkać problematykę wolontariatu koleżeńckiego wśród polskojęzycznych opracowań. Celem artykułu jest zatem uzupełnienie luki w tym zakresie. Zostaną w nim omówione założenia, sposób organizacji oraz formy tego typu wsparcia, a także korzyści z niego płynące i jego ograniczenia głównie na przykładzie rozwiązań stosowanych w Wielkiej Brytanii. Z uwagi na zwiększające się w Polsce zapotrzebowanie na działania zapobiegające wykluczeniu społecznemu czy wspierające proces (re)integracji społecznej, doświadczenia brytyjskie oraz istniejące konceptualizacje i praktyki związane z wolontariatem koleżeńskim mogą pełnić rolę inspiracji.

SŁOWA KLUCZOWE: wolontariat, wolontariat koleżeński, wsparcie osób wykluczonych społecznie, (re)integracja społeczna

* Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Pedagogiki Społecznej i Metodologii Badań Edukacyjnych; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3397-6777>

Obserwatorzy współczesnych procesów społecznych wskazują na powiększającą się potrzebę korzystania ze wsparcia wśród różnych grup społecznych w Polsce (Gawęcka, 2005; Butarewicz, 2013; Becker-Pestka, Kubiński, Łojko, 2017). W ramach systemów profesjonalnego wsparcia podejmowane są liczne działania zapobiegające wykluczeniu społecznemu, wspierające procesy (re)integracji, jednak bywa, że pomoc ta jest z różnych powodów niewystarczająca. W takiej sytuacji potrzeba nieprofesjonalnych działań pomocowych wydaje się niekwestionowana. Jak podkreśla Grażyna Leśniewska (2016, s. 38), w każdym obszarze, w którym osoba potrzebuje wsparcia, ze swoim przesłaniem może wkroczyć z konkretną ofertą wolontariat. W kontekście pracy socjalnej podkreśla się dużą rolę profesjonalnie zorganizowanego wolontariatu w zakresie rozwiązywania problemów społecznych. Wskazuje się na jego komplementarną i uzupełniającą funkcję w tym obszarze oraz wspierającą budowanie więzi społecznych czy integrację służb społecznych (Butarewicz, 2013, s. 109; Gawęcka, 2005). Obowiązujące w Polsce regulacje prawne stwarzają możliwość korzystania z pracy wolontariuszy w obszarze pomocy społecznej, na rzecz danych społeczności. Wolontariat jest realizowany poprzez różne formy i może być świadczony na potrzeby różnorodnych jednostek oraz grup. W Polsce nadal stosunkowo mało znaną i rozpowszechnioną formą wolontariatu pozostaje wolontariat koleżeński, który w innych krajach, jak np. w Wielkiej Brytanii, przybrał formę bardziej osadzonego w systemie struktury społecznej zespołu działań i instytucji (Płatos, Wojacek, Zawisny, 2015). Niską popularność w naszym kraju tej formy wolontariatu potwierdzają nie tylko nieliczne inicjatywy związane z nim, lecz także niewielka liczba studiów w literaturze przedmiotu. Trudno jest spotkać problematykę wolontariatu koleżeńskiego wśród polskojęzycznych opracowań omawiających typy, rodzaje i formy wolontariatu (Tomanek, 2014, s. 152). Samo sformułowanie *wolontariat koleżeński* może też być mylące i nie do końca oddaje ideę tej formy wsparcia. Na przykład w definicji wolontariatu propagowanej przez polskie Centrum Wolontariatu podkreśla się, że jest to świadoma, dobrowolna działalność podejmowana na rzecz innych, wykraczająca poza więzi **rodzino-przyjacielsko-koleżeńskie** (podkreślenie – B.Ch) (Kim jest wolontariusz, 2013). Natomiast powstanie relacji pomiędzy wspomaganym a wspomagającym i realizowane na jej bazie wsparcie dzieje się, w omawianej formie wolontariatu, z udziałem podmiotu trzeciego (instytucji, organizacji), o czym będzie mowa w dalszej części. Obecnie nie funkcjonuje jednak w literaturze przedmiotu inne bardziej adekwatne pojęcie.

Najbardziej znanymi programami wolontariatu koleżeńskiego w Polsce są: od 1990 r. program „Starszy Brat, Starsza Siostra”, skierowany do dzieci i młodzieży znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej (Prajsner, 2002), a od 2012 r. Wolontariat Koleżeński „Mary i Max”, który swoim zasięgiem obejmuje osoby w spektrum autyzmu i ma na celu wsparcie umiejętności nawiązywania przez nie relacji koleżeńskich (Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015).

Celem artykułu jest zatem uzupełnienie luki w tym zakresie. Zostaną w nim omówione założenia, sposób organizacji oraz formy tego typu wsparcia, a także korzyści z niego płynące i jego ograniczenia głównie na przykładzie rozwiązań stosowanych w Wielkiej Brytanii. Uzupełnieniem będą zaprezentowane w ramach opisy wykorzystania tej formy wsparcia w Polsce.

WOLONTARIAT KOLEŻEŃSKI – DEFINICJA I HISTORIA

Autorami określenia *wolontariat koleżeński* są realizatorzy wspomnianego programu Wolontariat Koleżeński „Mary i Max”. Używana w języku polskim nazwa nie ma jednak odzwierciedlenia w jednym pojęciu w literaturze anglojęzycznej. Zwykle określa się wolontariat koleżeński, wskazując na jego odmiany, np. mentoring, befriending, buddying. (Płatos i in., 2012). Jedną z najbardziej popularnych definicji tej aktywności, zawierającą jej kluczowe cechy, została zaproponowana przez brytyjskich badaczy Jo Dean i Robinę Goodlad w 1998 r. Chociaż dotyczy ona konkretnie befriendingu, to zawiera wszystkie cechy konstytutywne wymienionych wcześniej odmian wolontariatu koleżeńskiego, tj. wsparcie i pośrednictwo instytucji współokreślającej cele działania oraz dobrowolny, nieformalny charakter samej relacji (Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 111). Według Dean i Goodlad (1998) to „relacja między dwoma lub większą ilością osób, zainicjowana, wspierana i monitorowana przez organizację/instytucję pośredniczącą, która widzi potencjalne korzyści dla przynajmniej jednej ze stron. Idealnie relacja ta powinna być nieosądzająca, wzajemna, celowa i łączyć się z rosnącym zaangażowaniem”. Oczywiście wolontariat koleżeński, a właściwie tworzące go odmiany, różnie się konceptualizuje i praktykuje (Thompson i in., 2016). Są badacze, którzy podkreślają, że nie jest to relacja prywatna i nie do końca wzajemna. Choć obydwie strony mogą czerpać z niej korzyści, to nie tworzą związku o równej władzy (McGowan, Jowett, 2003, s. 15). Są też podejścia, które eksponują nieformalność relacji, a two-

rzącą się na czas trwania wolontariatu diadę określają *intencjonalną przyjaźnią*, akcentując tym samym wzajemność oraz równość osób ją tworzących (Montclair 2011, s. 1). Polscy propagatorzy i realizatorzy programu Wolontariatu Koleżeńskiego „Mary i Max” podkreślają „nieformalny, koleżeński charakter relacji między wolontariuszem a uczestnikiem” (O projekcie, 2019), natomiast sposób jego organizacji ma bardziej formalny charakter, co pozwala na ulokowanie tego podejścia w środku omawianego spektrum konceptualizacji.

Idea organizacji nieformalnej, wspierającej relacji między dwiema osobami, z których jedna jest zagrożona wykluczeniem społecznym, narodziła się na początku XX w. w **Nowym Jorku**, gdzie powstał pierwszy program o nazwie *Big Brothers Movement*, skierowany przede wszystkim do mających konflikty z prawem chłopców. Jego twórca, Ernest Coulter, protokolant sądowy, wpadł na pomysł, że dzięki pomocy dorosłych wielu z nich może uniknąć kłopotów. Równocześnie podobne inicjatywy były podejmowane wobec dziewcząt. Dostyc szybko ruch zyskał popularność w USA i przyczynił się do powstania organizacji Big Brothers Big Sisters (Big Brothers Big Sisters of America, 2018). Organizacja ta wdrożyła nowatorski, działający do dziś program mentorski, który opiera się na tworzeniu relacji między dwiema osobami: dzieckiem, zagrożonym wykluczeniem społecznym, oraz osobą dorosłą, pełniącą rolę mentora. Misją organizacji jest „pomoc dzieciom mającym trudności w realizowaniu ich potencjału, poprzez zapewnienie bezpiecznej i trwałej relacji z mentorem, która zmieni ich życie na lepsze” (Program, 2018). Organizacja rekrutuje dziecko oraz mentora-wolontariusza według ściśle przyjętych kryteriów. Mentor bierze udział w szkoleniu przygotowującym go do tej roli. Ponadto organizacja monitoruje i wspiera relację mentorską (Prajsner, 2002). Program spopularyzował się nie tylko w USA, lecz także w innych częściach świata. W 1990 r. dotarł do Polski, gdzie realizowany jest przez różne organizacje i instytucje (Tomanek, 2014), w 2014 r. powstała zaś fundacja Big Brothers Big Sisters of Poland (Historia programu, 2018).

Koncepcja wolontariatu koleżeńskiego rozpowszechniła się również w Wielkiej Brytanii, gdzie funkcjonuje do dziś program mentorski Big Brother Big Sister. Ponadto w 1977 r. wypracowano własną inicjatywę, działającą na podobnej zasadzie, pod nazwą Friendships Works. W 1994 r. powstała organizacja Mentoring and Befriending Foundation, której misją było wspieranie inicjatyw wolontariatu koleżeńskigo na terenie całego

kraju (Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 112–113). W 2015 r. fundacja ta dokonała transferu swych usług do *The National Council for Voluntary Organisations* (NCVO), organizacji parasolowej zrzeszającej 14 000 organizacji z całej Wielkiej Brytanii, która przejęła świadczenie zadań związanych z wolontariatem koleżeńskim (Corfe, 2015). Należą do nich m.in. zbieranie informacji o wszystkich programach wolontariatu koleżeńkiego w Wielkiej Brytanii, szkolenia i programy wsparcia dla organizacji realizujących wolontariat koleżeński oraz wolontariuszy, przyznawanie certyfikatu poświadczającego jakość realizowanych usług wolontaryjnych (Mentoring and befriending services from NCVO, 2020).

Wolontariat koleżeński w Wielkiej Brytanii funkcjonuje jako standard pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. Do szerokiego grona odbiorców należą osoby z niepełnosprawnością, uzależnione, bezrobotne, ofiary przemocy domowej, dzieci i młodzież z defaworyzowanych środowisk, osoby starsze, samotne, młodociane matki, więźniowie, pacjenci szpitali, osoby z różnymi problemami ze zdrowiem psychicznym, imigranci, osoby nowe w danym środowisku itp. Większość projektów wolontariatu koleżeńkiego finansowana jest głównie ze środków samorządowych, pozostałe źródła finansowania to dotacje pochodzące z organizacji pozarządowych, od osób i firm prywatnych, instytucji publicznych (np. z National Health Service). Różnorodności źródeł finansowania towarzyszy zasada subsydiarności. Instytucje rządowe oraz organizacje pozarządowe monitorują wdrażanie oraz przebieg projektów, przygotowują rekomendacje, raporty (Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 114).

ORGANIZACJA WOLONTARIATU KOLEŻEŃSKIEGO W WIELKIEJ BRYTANII

Prowadzeniem programów wolontariatu koleżeńkiego zajmuje się głównie sektor pozarządowy, choć część programów funkcjonuje także w ramach instytucji sektora publicznego (Philip, Spratt, 2007, s. 32). Wolontariusze pochodzą z różnych środowisk społecznych oraz grup wiekowych, mają też bardzo różnorodne doświadczenia życiowe i zawodowe. Przeważnie oferta kierowana jest do osób w wieku 18–70 lat, jednak w szczególnych przypadkach osoby mogą mieć mniej niż 18 lat. By zostać wolontariuszem, można zgłosić się bezpośrednio do danej organizacji/instytucji, można korzystać z informacji udzielanych przez lokalne centra wolontariatu. Dostępne są

również internetowe wyszukiwarki, które ułatwiają wyszukiwanie informacji o możliwości realizowania tej formy wolontariatu w określonym środowisku zamieszkania. Natomiast osoby potrzebujące tego typu wsparcia kierowane są do programów wolontariatu koleżeńkiego zarówno przez organizacje, jak i instytucje, np. pomocy społecznej czy inne zajmujące się szeroko pojętym wsparciem (np. w obszarze prawa, zdrowia psychicznego, zatrudnienia itp.). Poszczególne programy wolontariatu koleżeńkiego działają według odrębnych zasad, dopasowanych do realizowanych celów oraz grup odbiorców.

Każdy program ma również wypracowany własny standard rekrutacji wolontariusza. Mogą należeć do niego sprawdzenie pod kątem niekaralności, dostarczenie listów referencyjnych, ściśle określone kryteria rekrutacji i selekcji. Zweryfikowane osoby zazwyczaj przechodzą różnorodne szkolenia odpowiadające zakresowi ich pracy. Z kolei osoby ubiegające się o wsparcie w ramach konkretnego programu z reguły również muszą spełniać wymagane w nim kryteria. W zależności od rodzaju wolontariatu koleżeńkiego przeważnie funkcjonują też procedury łączenia osoby w pary, czyli odbywa się tzw. proces dopasowania. Jest on bardzo istotny, ponieważ właściwe dopasowanie wolontariusza i uczestnika zwiększa szansę na możliwość zbudowania bardziej długoterminowej relacji, z mniejszym prawdopodobieństwem wystąpienia potencjalnych problemów czy ryzyk, a większym – uzyskania założonych rezultatów. W procesie dopasowywania zbierany jest szereg informacji zarówno od uczestnika, jak i wolontariusza, tak by w sposób optymalny połączyć ze sobą osoby. Bierze się tu pod uwagę wiele czynników, jak cele programu, potrzeby uczestnika, zainteresowania obu stron, ich osobowości, doświadczenie i umiejętności wolontariusza, jego dostępność, miejsce zamieszkania itp. (Being a Befriender..., 2019, s. 8–9).

Opiekę nad uczestnikami programu organizacje/instytucje sprawują przez cały czas jego trwania. Zwykle koordynatorzy programów wolontariatu koleżeńkiego są obecni podczas pierwszego spotkania, które może nastąpić w domu uczestnika, ale też na terenie instytucji/organizacji. Późniejsze spotkania odbywają się w połączonej parze w wybranych przez nią miejscach. Ich minimalna częstotliwość jest zazwyczaj narzucona przez program. Po spotkaniu wolontariusze są zobowiązani do nadesłania sprawozdania do organizacji/instytucji koordynującej dany program. Określony jest również zakres obowiązków wolontariusza, czyli to, co w ramach usług może i czego nie może zaproponować uczestnikowi, czy też w drugą

stronę – czego uczestnik może oczekiwać, a czego nie. Ważne jest zatem jasne ustalenie granic usług, ich zakresu, treści, sposobów realizacji oraz upewnienie się, czy obydwie strony rozumieją warunki i je akceptują (tamże, s. 11–12). Wolontariusze objęci są wsparciem (koncentrującym się na ich potrzebach) oraz superwizją (skierowaną na monitoring realizacji celów programu). W ich zakres wchodzi m.in. opieka indywidualnych koordynatorów nad wolontariuszami i pozostawanie z nimi w kontakcie, spotkania grupowe z innymi wolontariuszami, szkolenia, spotkania towarzyskie, monitoring oraz ewaluacja realizacji celów programu, rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów, identyfikacja potrzeb szkoleniowych, wyzwalanie i tworzenie przestrzeni do autorefleksji (Good Practice Guidelines..., 2012, s. 26–27).

Szczególną sytuacją jest zakończenie relacji wolontariatu koleżeńckiego. Podkreśla się, że powinno być ono omówione już we wstępnej fazie relacji koleżeńskiej oraz że często nie da się ominąć trudności związanych z tym etapem. Dlatego w procesie kończenia relacji ważne jest, aby zachodził on w odpowiednim tempie oraz nie był źródłem kryzysu dla uczestnika. Wsparcia w zakończeniu relacji może również wymagać, z różnych powodów (np. presja ze strony uczestnika, poczucie przytłoczenia sytuacją), wolontariusz. Ważną rolę pełni w tym przypadku wspomniane wcześniej wsparcie organizacji realizującej wolontariat koleżeński czy bezpośrednio – koordynatora (Being a Befriender..., 2019, s. 14–16). Optymalną sytuacją jest wygaszanie relacji wraz z rosnącą samodzielnością oraz inkluzją społeczną uczestnika (Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 116).

FORMY WOLONTARIATU KOLEŻEŃSKIEGO

Jak wspomniano wcześniej stosowane w języku polskim określenie *wolontariat koleżeński* nie ma odzwierciedlenia w jednym pojęciu w literaturze anglojęzycznej. Natomiast wolontariat koleżeński opisuje się, wskazując na jego konkretne formy. Różni je m.in. kryterium doboru uczestników, a także główny cel relacji między uczestnikiem a wolontariuszem. Pozostałe zmienne charakteryzujące poszczególne formy to wiek adresatów pomocy czy czas trwania programu (relacji). Jednym z najbardziej popularnych programów pomocy wolontaryjnej w Wielkiej Brytanii jest befriending („zaprzyjaźnianie się”). W przypadku tej formy osoby dobierane są w głównej mierze na podstawie wspólnych zainteresowań, przy czym

mniej istotne są różnice płci, wieku i wykształcenia. Befriending cechuje elastyczność formy oraz czasu trwania, a spektrum możliwości realizacji tej odmiany wolontariatu koleżeńskiego jest w zasadzie nieograniczone, decyduje o niej bowiem różnorodność osób, które biorą w nim udział. Czas trwania wynosi co najmniej rok, a cel główny, którym w tym przypadku jest (re)integracja społeczna, realizowany jest naturalnie i „przy okazji” wspólnych aktywności, wypływających z dzielonych pasji. Esencją tej formy jest silna relacja pomiędzy uczestnikiem a wolontariuszem (Płatos i in., 2012, s. 110–111; Philip, Spatt, 2007, s. 4). Befriending może być również realizowany przez internet (e-befriending). Nie dochodzi wówczas do bezpośrednich spotkań, a wolontariusz i uczestnik porozumiewają się za pomocą specjalnie przeznaczonego do tego celu systemu internetowego, który służy do organizacji relacji, jednocześnie ją zabezpieczając. Co ciekawe, elementem serwisu internetowego jest automatyczny filtr, którego zadaniem jest wychwytywanie niepokojących treści (np. informacji o myślach samobójczych). Jeśli takowe się pojawiają, są przesyłane do koordynatora, którego obowiązkiem jest podjęcie interwencji. Choć ta forma nie pozwala w optymalny sposób budować uczestnikowi swego kapitału społecznego, nawiązywać relacji z większą liczbą ludzi, to w przypadku osób, które mają bardzo duży opór przed bezpośrednimi kontaktami społecznymi, może być pomocna właśnie w przełamywaniu istniejących barier psychologicznych. Zaletą tej odmiany wolontariatu koleżeńskiego jest również fakt, że relacja ta może być utrzymywana w sytuacji trudności uniemożliwiających regularne spotkania w rzeczywistym środowisku, wynikających z aktywności zawodowej czy barier geograficznych (jak np. faktu zamieszkiwania w miejscu, w którym jest słaby dostęp do pomocy). Ponadto wskazuje się, że ta forma jest raczej łatwa do wdrożenia oraz realizacji, nie ma też ograniczeń czasowych ani wiekowych i może stanowić pierwszy krok do integracji społecznej (Płatos, Wojczek, Zawiszy, 2015, s. 115–116).

WOLONTARIAT KOLEŻEŃSKI „MARY I MAX” – PRZYKŁAD POLSKIEGO PROGRAMU BEFRIENDINGOWEGO, SKIEROWANEGO DO OSÓB W SPEKTRUM AUTYZMU

Celem programu realizowanego w Polsce (Warszawa, Łódź, Białystok, Tarnów) przez Stowarzyszenie Innowacji Społecznych „Mary i Max” jest

wsparcie osób w spektrum autyzmu w nawiązywaniu kontaktów koleżeńskich. Wolontariusze oraz uczestnicy (w obydwu przypadkach są to osoby po 14. r.ż.) są rekrutowani przez internetowy formularz oraz rozmowy indywidualne. Dobranie pary odbywa się z uwzględnieniem takich czynników jak miejsce zamieszkania, charakter, wspólne zainteresowania, wiek i płeć. Tak dobrane osoby spotykają się ze sobą regularnie przez okres minimum ośmiu miesięcy. Same decydują, jak spędzają czas (wyjścia do kina, na spacer itp.; spotkania w domu uczestnika czy wolontariusza). Zarówno wolontariusze, jak i uczestnicy oraz ich bliscy objęci są wsparciem podczas całego czasu trwania programu. Obecna edycja współfinansowana jest z funduszy PFRON (O projekcie, 2019).

Kolejną interesującą i popularną formą wolontariatu koleżeńkiego jest tzw. buddying („kumpłowanie się”). Cechą charakterystyczną tej odmiany wsparcia jest zbliżony wiek i podobne środowisko pochodzenia uczestnika oraz wolontariusza, co sprawia, że relacja przypomina bardziej relację koleżeńską (Płatos i in., 2012, s. 109). Buddying to taki rodzaj wolontariatu koleżeńkiego, który umożliwia rówieśnikom wzajemne wspieranie się poprzez dzielenie się doświadczeniami, dawanie porad i stwarzanie okazji do wymiany idei czy pomysłów (Ortega, Walker, Young, 2011, s. 68). Przy czym w diadzie tej pełniący funkcję „kumpla” rówieśnik jest zazwyczaj w jakiejś sferze bardziej kompetentny czy lepiej zintegrowany z grupą, co pozwala na to, by wspierana osoba miała większą możliwość naturalnej integracji czy nabywania pewnych kompetencji (Płatos i in., 2012, s. 109). Czas trwania takiej relacji ma wynosić również co najmniej rok, ale w niektórych programach podkreśla się potrzebę regularnego zmieniania „kumpli”, by zapewnić jak największą możliwość wymiany doświadczeń (Ortega, Walker, Young, 2011, s. 68). Buddying znany także w Wielkiej Brytanii pod nazwą peer mentoringu (mentoringu rówieśniczego), występuje tam powszechnie w systemie edukacji na jego różnych szczeblach (od szkoły podstawowej po uczelnie wyższe). W kontekście szkolnym/akademickim starsi uczniowie wspierają młodszych poprzez regularne spotkania oraz przekazywanie swoich doświadczeń i porad, w otoczeniu pozaszkolnym mentoringu rówieśniczego jest zaś potężnym narzędziem służącym podnoszeniu samooceny młodych ludzi w różnych środowiskach. Istotną kwestią jest też fakt, że adresatami buddyingu nie są tylko osoby przejawiające jakieś trudności, co wskazuje na mniej stygmatyzujący charakter tej formy wsparcia (What is peer mentoring, 2006).

„SYSTEM KUMPEL” – BUDDYING W POLSKIEJ SZKOLE

Przykładem programu realizowanego w Polsce w oparciu o koncepcję buddyngu jest „System kumpel” wdrożony w Zespole Placówek Oświatowych „Scherzo” w Krakowie. Dzieci z młodszych klas są łączone w pary z dziećmi z klas starszych. Starsi uczniowie opiekują się młodszymi aż do momentu, gdy młodszy uczniowie staną się „kumplami” dla jeszcze młodszych od siebie. Poniedziałki są obchodzone w szkole jako Dzień Kumpla i dzieci mają wówczas organizowane różnorodne zajęcia, których celem jest nauka współpracy w przydzielonych parach. Uczniowie pierwszej klasy pod jej koniec uczestniczą w zajęciach warsztatowych z zakresu komunikacji interpersonalnej, co ma przygotować ich do pełnienia roli kumpla dla młodszych od siebie (System kumpel, 2019).

Ostatnim omawianym w artykule rodzajem wolontariatu koleżeńskiego jest mentoring. Jest to najbardziej dyrektywna, formalna i ustrukturyzowana relacja, w której mentor (pełnoletni wolontariusz) jest osobą bardziej kompetentną w pewnej dziedzinie oraz gotową do przekazania swojej wiedzy uczestnikowi. Rolą wolontariusza-mentora jest współpraca z uczestnikiem nad ustalonym z góry celem, którym może być opanowanie pewnych konkretnych umiejętności, przyczyniających się do zwiększenia jego samodzielności. W przeciwieństwie do poprzednich form tu nacisk nie jest położony na wytworzenie się bliskiej relacji, choć realizacja celu jej nie wyklucza (Philip, Spatt, 2007, s. 39) Jeśli chodzi o czas trwania relacji, to wynosi on na ogół od sześciu miesięcy do jednego roku. Mentoring jest często wykorzystywaną formą wolontariatu służącą do wspierania osób z niepełnosprawnościami. Znajduje również zastosowanie w pomocy osobom, które zakończyły edukację, w odnalezieniu się na rynku pracy oraz w obszarze aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych (Płatos, Wojczek, Zawisny, 2015, s. 118).

PROGRAM MENTORINGOWY „STARSZY BRAT, STARSZA SIOSTRA”

Najdłużej realizowany w Polsce program wolontariatu koleżeńskiego. Pierwsze szkolenie dla organizatorów programu w MOPS-ie w Szczecinku w 1990 r. przeprowadziła Noe Livne, wykładowczyni pracy socjalnej z Izraela. Ideą polskiej edycji programu jest wsparcie młodszych dzieci (zwykle

w wieku 7–16 lat), pochodzących ze środowisk defaworyzowanych, poprzez relację z mentorem, która ma pomóc dziecku odkryć i zrealizować swój potencjał. Mentorem może zostać osoba dorosła (choć zdarzają się programy, w których wymóg to ukończenie 16. r.ż.), która przez co najmniej rok (kalendarzowy lub szkolny) raz w tygodniu będzie regularnie spotykała się z dzieckiem. Mentor nie musi posiadać żadnych specjalnych umiejętności ani wykształcenia. Z reguły wymagane są od niego referencje oraz zaświadczenie o niekaralności. W czasie trwania relacji mentor spotyka się wyłącznie z dzieckiem, ale współpracuje także z rodzicami oraz osobą wspierającą relację mentoringową (z ramienia instytucji/organizacji, w której realizowany jest program). Rodzice dziecka są również zobowiązani do współpracy z opiekunem. Program jest realizowany przez organizacje pozarządowe, szkoły, jak również ośrodki pomocy społecznej czy inne instytucje pomocowe w różnych miastach w Polsce (Prajsner, 2002; Tomanek, 2014).

Jak wynika z zaprezentowanego przeglądu różnych form wolontariatu koleżeńkiego, każda z nich akcentuje inne cele. Buddying oraz befriending nastawione są na przełamywanie izolacji społecznej uczestników i wzmocnienie ich integracji, kluczem do tego celu jest zaś ustanowienie bliskiej, opartej na wzajemnym zaufaniu relacji, co nie wyklucza incydentalnej realizacji innych celów. Mentoring z kolei nie wyklucza zaistnienia takiej bliskiej relacji (niektórzy autorzy podkreślają jej znaczącą rolę), stanowi ona jednak poboczny skutek realizacji wyznaczonego celu, którym jest nabycie konkretnych umiejętności. Rezultat przeglądu 55 programów mentoringowych dla młodzieży wykazał jednak, że czerpała ona większe korzyści z uczestnictwa w programie, m.in. kiedy jej relacje z mentorem charakteryzowały się, poza częstym kontaktem i co najmniej sześciomiesięcznym trwaniem, bliskością emocjonalną (DuBois i in., 2002).

WOLONTARIAT KOLEŻEŃSKI – MOŻLIWE KORZYŚCI, ZAGROŻENIA I RYZYKA

Twórcy programów wolontariatu koleżeńkiego, ale i analizujący tę formę wsparcia autorzy podkreślają wiele korzyści, które za sobą niesie. Są one najczęściej rozpatrywane w dwóch kluczowych płaszczyznach: psychologicznej oraz społecznej. W tym pierwszym wymiarze wskazuje się na wzrost poczucia przynależności, ważności i wartości u uczestników tego typu oddziaływań. To także możliwość nabywania różnych kompetencji. Ponadto

poprzez nawiązanie relacji z wolontariuszem, realizację wspólnych zainteresowań, spędzanie wspólnie czasu istnieje możliwość poszerzania kontaktów społecznych uczestnika, przełamania jego izolacji społecznej i bierności. Osobom wykluczonym stwarza szansę na wzmocnienie ich uczestnictwa w życiu społecznym, prowadzenie bardziej autonomicznego życia (Thompson i in., 2016, s. 75–76; Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 120).

Jeśli chodzi o cele społeczne, to opisuje się je w kontekście profitów dla szerszego systemu wsparcia, działań uzupełniających i transformujących profesjonalny system pomocy społecznej i opieki, działań odciążających reprezentujących go instytucji czy wreszcie wpływających na równowagę struktury społecznej. Mateusz Płatos, Kinga Wojaczek i Adam Zawisny (2015, s. 120–121) przytaczają za The Mentoring and Befriending Foundation cztery obszary korzyści społecznych, które stwarza praktykowanie wolontariatu koleżeńskiego:

1. Redukowanie kosztów pomocy osobom wykluczonym bądź zagrożonym wykluczeniem społecznym poprzez odciążenie systemu opieki i pomocy społecznej z dodatkowych i kosztownych ról.
2. Dostarczanie szerszej oferty w zakresie wyboru form wsparcia osobom tego potrzebującym.
3. Zwiększanie dostępu osób wykluczonych do usług publicznych.
4. Wzmacnianie kapitału społecznego lokalnych społeczności.

Idea wolontariatu koleżeńskiego ma zarówno swoich entuzjastów, jak i osoby nastawione bardziej sceptycznie. Argumenty tych ostatnich odnoszą się do możliwych zagrożeń natury zarówno psychologicznej, jak i społecznej. Konsekwencje natury psychologicznej są rozważane w zależności od stopnia sformalizowania „zaprzyjaźniania”. W tych sytuacjach, w których programy wolontariatu koleżeńskiego bazują na bardziej „naturalnej” przyjaźni, podkreśla się ryzyko emocjonalne. Takie ryzyko towarzyszy często nawet zwykłej relacji przyjacielskiej – bycie wykorzystanym, nierówno traktowanym, poniżonym itp. W tym aspekcie emocjonalnymi konsekwencjami mogą zatem być np. pogorszenie samopoczucia psychicznego czy inne niekorzystne stany psychologiczne. Uczestnicy wolontariatu koleżeńskiego to osoby, które już na starcie, z powodu swej sytuacji życiowej, mogą mieć trudności natury emocjonalnej, w związku z czym trzeba brać pod uwagę tego typu możliwość (Thompson i in., 2016, s. 75). Z kolei w relacjach o bardziej profesjonalnym charakterze może niepokoić ich asymetryczność, tj. nierówne zaangażowanie stron, nierówność władzy,

pozycji, choć symulują one naturalne i bliskie związki. Taka sytuacja także może generować dyskomfort i nieść za sobą ryzyko w postaci dodatkowego poczucia degradacji u uczestnika. Innym zagrożeniem jest sytuacja, kiedy wolontariusz wchodzi w rolę terapeuty bez odpowiedniego przygotowania i superwizji, wywierając np. zbyt dużą i/lub nieodpowiednią presję na osiągnięcie celu przez uczestnika, przez co może wyrządzić mu tym szkodę (Thompson i in., 2016, s. 75; por. Witkowski, 2005, s. 21).

Tego typu relacje, jak wskazywano wcześniej, mają z reguły swoje ograniczenia czasowe, m.in. po to, by zapobiegać rozwojowi zależności. Jednak nieuchronny koniec relacji, nawet najlepiej przygotowany i wprowadzany etapami, może przynieść uczestnikowi rozczarowanie, dotkliwe poczucie straty oraz wiązać się z innymi emocjonalnymi kosztami, zwłaszcza w sytuacji, kiedy pozostaje on dalej w znaczącej izolacji społecznej, poza kontaktami z wolontariuszem (Thompson i in., 2016, s. 76).

W wymiarze konsekwencji społecznych podkreśla się, że poprzez wolontariat koleżeńcki następuje proces przeniesienia na jednostki, które nie są w stanie w sposób trwały zmienić sytuacji osób wykluczonych, odpowiedzialności za rozwiązywanie problemów o charakterze systemowym. Wskazuje się, że tym samym rząd wspiera i wyzyskuje pomoc słabszym, by w ten sposób uniknąć zmian strukturalnych (Colley, 2001, za: Płatos, Wojaczek, Zawisny, 2015, s. 122). Indywidualizacja problemów społecznych oraz ich zindywidualizowane rozwiązywanie może też paradoksalnie nieść ze sobą ryzyko zmiany tej formy wsparcia, której celem jest de facto wzmacnianie osób nieuprzywilejowanych, w technikę pogłębiania zjawiska ich społecznej izolacji poprzez nadmierne przeniesienie poczucia winy czy odpowiedzialności na jednostki, zwłaszcza kiedy system nie kreuje zbyt wielu możliwości do pełnej integracji społecznej (por. Szmagański, 2012, s. 139).

Analizie wolontariatu koleżeńckiego mogą towarzyszyć też wszystkie inne, dyskutowane przez różnych autorów, ryzyka dotyczące relacji pomocowych w ogóle, jak choćby opisane przez Marię Czerepaniak-Walczak (2005, s. 162) pułapki miłosierdzia. Są one rezultatem utożsamiania pomocy z wyręczaniem i mogą w nie wpaść osoby zarówno otrzymujące pomoc, jak i ją świadczące. Na poziomie indywidualnym skutkują podtrzymywaniem kondycji zależności od innych oraz niedojrzałości, na poziomie społecznym zaś – ztracaniem idei subsydiarności.

Wdrażanie koncepcji praktyki opartej na bliskiej relacji w sytuacjach pomocowych ma jednak wielu zwolenników zarówno wśród praktyków,

jak i teoretyków pracy socjalnej, którzy wskazują, że jest ona procesem polegającym na budowaniu relacji, ich podtrzymywaniu oraz zakończeniu. Empatia, słuchanie, dostępność, uwzględnianie potrzeb, uznawanie praw i wartości, a więc cechy bliskiej relacji, wiążą się ze wzmacnianiem i jako takie powinny stanowić istotę pracy socjalnej czy szerzej – działalności, której celem jest m.in. „wyzwalanie ludzi dla wzbogacenia ich dobrostanu” (za: Szmagański, 2012, s. 134).

Jak podkreślają Płatos, Wojaczek i Zawisny (2015, s. 122), napięcie między instytucjonalnym a emocjonalnym charakterem wolontariatu koleżeńkiego jest niewątpliwie wyzwaniem dla tej formy wsparcia. Wydaje się natomiast, że każda relacja pomocowa (formalna czy nieformalna, realizowana w ramach instytucji bądź wolontariatu) niesie za sobą pewne koszty i ryzyka oraz zawiera w sobie potencjalne korzyści. Pytanie, jakie się pojawia, dotyczy tego, czy owe koszty, związane z wolontariatem koleżeńskim, przewyższają korzyści, które wynikają z takiej formuły wsparcia, i co można zrobić, by takie ryzyka minimalizować.

PODSUMOWANIE

Współczesność, którą charakteryzuje rozszerzająca się skala potrzeb społecznych, ukazuje wyraźnie, jak istotne staje się uzupełnianie działań systemu profesjonalnego wsparcia, który nie jest w stanie, z różnych powodów, owych potrzeb zaspokoić. Działalność sektora organizacji pozarządowych, w tym w formie wolontariatu, w wielu krajach świata właśnie taką komplementarną funkcję spełnia. Co więcej, z samej swej natury działalność ta jest mniej sformalizowana, jej działania nie wymagają takich nakładów finansowych jak wsparcie profesjonalistów (bo wykorzystuje pracę społeczną wolontariuszy), jest bliżej dynamicznie zmieniających się potrzeb społecznych, czy inicjuje i wdraża innowacyjne oraz oryginalne rozwiązania, będące odpowiedziami na owe potrzeby.

Formy wsparcia związane z wolontariatem koleżeńskim w różnych krajach w dużej mierze zostały przejęte przez sektor pozarządowy. W samej Wielkiej Brytanii funkcjonuje ponad 3500 programów wolontariatu koleżeńkiego, które oferują pomoc osobom z różnorodnymi problemami. Pomimo tego, że pojawiają się krytyczne głosy dotyczące tej formy pomocy, wskazujące na bardzo różnorodne i nieprecyzyjne używanie definicji tego pojęcia w różnych realizujących go programach, wątpliwości co do mecha-

nizmów takiego oddziaływania czy kosztów i ryzyk, jakie może za sobą nieść, to jest ona w niektórych krajach konceptualizowana oraz praktykowana jako znacząca alternatywa dla profesjonalnego systemu usług społecznych (Siette, Cassidy, Priebe, 2017, s. 1).

Badania ewaluacyjne oraz realizowane przeglądy i metaanalizy badań dotyczących efektywności różnych form wolontariatu koleżeńckiego nie przynoszą, co ciekawe, jednoznacznych danych. Część wyników badań, np. nad befriendingiem – zwłaszcza tych o orientacji jakościowej – dostarcza obiecujących konkluzji co do ich skuteczności. Uzyskane w nich dane sugerują, że ta forma wsparcia może nadać uczestnikom programu nowy kierunek życia, przywrócić zaangażowanie w aktywność społeczną, czy zwiększyć poczucie własnej wartości (tamże, s. 2). Pozytywne rezultaty mentoringowych programów wolontariatu koleżeńckiego w wybranych obszarach funkcjonowania uczestników możemy odnaleźć w badaniach dotyczących np. programu „Big Brother, Big Sister”, choć i tu badacze dochodzą do interesujących wniosków związanych z ich trwałością. Raportuje się zatem o tym, że w porównaniu z grupami młodzieży nieuczestniczącej w programach mentorskich wśród uczestników takich form wsparcia m.in. rozszerzeniu uległa ich sieć relacji społecznych i poprawiło się poczucie własnej wartości (Dolan i in., 2011). Z innych badań wynika, że po roku uczestnictwa w programie mentoringowym młodzież w stosunku do grupy kontrolnej osiągała lepsze wyniki w nauce, bardziej pozytywnie postrzegała własne umiejętności akademickie, ale nie uzyskała znaczącej poprawy w obszarach globalnego poczucia własnej wartości, relacjach z rówieśnikami i znaczącymi dorosłymi. Natomiast w kolejnym roku szkolnym, kiedy wsparcie mentoringowe wśród części badanych uczniów zostało zakończone, sukcesy akademickie nie zostały utrzymane (Herrera i in., 2011).

Z kolei kompleksowy przegląd obecnego stanu badań (oraz ich metaanaliza) nad efektywnością różnorodnych programów befriendingowych dla osób z różnymi schorzeniami i trudną sytuacją życiową (m.in. z depresją, chorobami psychicznymi, lękiem, rakiem jelita grubego, dla opiekunów osób z demencją itp.) wskazał na istnienie umiarkowanych skutków tego typu wsparcia, z uwagi na kliniczne znaczenie efektów oraz istotność statystyczną danych. Choć była to jedna z pierwszych analiz, tak wszechstronna, dotycząca wszystkich dostępnych badań efektywności programów befriendingowych, to jej autorzy wskazują na wiele ograniczeń swych badań. Są nimi m.in. niespójność jakości analizowanych w przeglądzie ba-

dań, trudność wyciągnięcia wniosków na temat bardziej szczegółowych efektów uzyskanego wsparcia, brak danych o zaangażowaniu uczestników w czasie trwania programu. W konkluzji stwierdzają, że uzyskane wnioski z metaanalizy mogą nie mieć zastosowania na poziomie indywidualnym, ze względu na dużą niejednorodność wyodrębnionych do przeglądu badań. Dlatego wciąż pozostaje niejasne, w jaki sposób programy wolontariatu koleżeńkiego mogą ułatwić integrację społeczną i powrót do zdrowia poszczególnych osób. Ponieważ wyniki badań jakościowych wykazują, że wolontariat koleżeński może być użyteczną praktyką czy uzupełnieniem dla profesjonalnego systemu pomocy, badacze postulują, by przyszłe badania w tym obszarze zaprojektowane były dla ściśle określonych grup uczestników, z uwzględnieniem dokładnie zdefiniowanych zasad określonego programu oraz precyzyjnie określonymi kryteriami inkluzji społecznej (Siette, Cassidy, Priebe, 2017, s. 11–12). Na marginesie warto zauważyć, że powyższa konkluzja może stanowić także cenną wskazówkę dla organizatorów programów wolontariatu koleżeńkiego, by z dużą uważnością, dbaniem o szczegóły i braniem pod uwagę różnych okoliczności oraz uwarunkowań projektować modele wsparcia (oraz ich ewaluację) dla poszczególnych grup uczestników z bardzo konkretnymi potrzebami.

Nie wszyscy potrzebujący wsparcia chcą i/lub mogą korzystać z jego zinstytucjonalizowanych form, nie na wszystkie potrzeby jest w stanie odpowiedzieć sformalizowane wsparcie. Jak pokazuje przykład Wielkiej Brytanii, system wsparcia wolontaryjnego stanowi integralną część szerszej polityki społecznej. Być może programy wolontariatu koleżeńkiego, pomimo swych ograniczeń, przy próbie ich racjonalnego przewycięzania, są interesującą propozycją do upowszechnienia i wykorzystania na szerszą skalę w polskich realiach.

BIBLIOGRAFIA

- Becker-Pestka, D., Kubiński, G., Łojko, M. (2017). *Różne obszary wykluczenia społecznego w Polsce. Wybrane zagadnienia*. Wrocław: Exante.
- Being a Befriender: The Good Practice Guide. Befriending Networks. 2019. <https://www.befriending.co.uk/resources/24738-being-a-befriender-the-good-practice-guide> (dostęp: 3.12.2019).
- Big Brothers Big Sisters of America. (2018). Pobrane z: <https://socialwelfare.library.vcu.edu/youth/big-brothers-big-sisters-of-america-3/> (dostęp: 2.12.2019).

- Butarewicz, A. (2013). Rola wolontariatu w pracy socjalnej. W: M. Teodorczyk (red.), *Widzieć – rozumieć – pomagać. Przykłady rozwiązań stosowanych w codziennej pracy pracownika socjalnego* (s. 100–110). Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Colley, H. (2001). Righting, rewritings of the myth of Mentor: A critical perspective on career guidance mentoring. *British Journal of Guidance & Counselling*, 29(2), 177–197, doi: 10.1080/03069880124266.
- Corfe, E. (2015). NCVO completes takeover of Mentoring and Befriending Foundation services. Pobrane z: <https://www.civilsociety.co.uk/news/ncvo-completes-takeover-of-mentoring-and-befriending-foundation-services.html#sthash.8LVFLmWE.dpuf> (dostęp: 1.12.2019).
- Czerepaniak-Walczak, M. (2005). Od pomocy państwa do samopomocy – procesy emancypacji w społeczeństwie obywatelskim (perspektywa pedagogiczna). W: B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych* (s. 159–170). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Dean, J., Goodlad, R. (1998). *The role and impact of befriending*. Pobrane z: <https://www.jrf.org.uk/report/role-and-impact-befriending> (dostęp: 1.12.2019).
- Dolan, P., Brady, B., O'Regan, C., Canavan, J., Brumowska, T. (2011). Big Brothers Big Sisters of Ireland: Evaluation Study, Report 2. Pobrane z: https://www.researchgate.net/publication/265048076_Big_Brothers_Big_Sisters_of_Ireland_Evaluation_Study_Report_2 (dostęp: 3.12.2019).
- DuBois, D.L., Holloway, B.E., Valentine, J.C., Cooper, H. (2002). Effectiveness of Mentoring Programs for Youth: A meta-analytic Review. *American Journal of Community Psychology*, 30(2), 157–197, doi:10.1023/A:1014628810714.
- Gawęcka, M. (2005). Determinanty koncepcji „non-profit” w tworzeniu polityki społecznej w Polsce. W: B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych* (s. 179–188), Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Good Practice Guidelines for Setting Up a Befriending Service. (2012). Pobrane z: <https://www.befriending.co.uk/r/24693-volunteer-now-good-practice-in-setting-up-a-befriending-service> (dostęp: 4.12.2019).
- Herrera, C., Grossman, J.B., Kauh, T.J., McMaken, J. (2011). Mentoring in Schools: An Impact Study of Big Brothers Big Sisters School-Based Mentoring. *Child Development*, 82(1), 346–361, doi:10.1111/j.1467-8624.2010.01559.x.
- Historia programu. (2018). <https://bbbspoland.org/o-nas/> (dostęp: 1.12.2019).
- Kim jest wolontariusz. (2013). <http://wolontariat.org.pl/wolontariusze/kim-jest-wolontariusz/> (dostęp: 1.12.2019).
- Leśniewska, G. (2016). Wolontariat jako zjawisko społeczne. *Humanizacja Pracy*, 1(283), 35–43. <http://www.humanizacja-pracy.pl/witryna/doc/Humanizacja12016.pdf#page=37> (dostęp: 3.12.2019).
- McGowan, B., Jowett, C. (2003). Promoting positive mental health through befriending. *The International Journal of Mental Health Promotion*, 5(2), 12–24, doi: 10.1080/14623730.2003.9721902.

- Mentoring and befriending services from NCVO. (2020). Pobrane z: <https://www.ncvo.org.uk/practical-support/information/mentoring-and-befriending> (dostęp: 2.02.2020).
- Montclair, A. (2011). *Friendship really matters: Exploring effects of compeer friendships for people experiencing mental illness*. Victoria, Australia: St. Vincent de Paul Society.
- O projekcie. (2019). <https://wolontariatkolezenski.pl/o-projekcie/pytania-i-odpowiedzi/> (dostęp: 3.12.2019).
- Ortega, M., Walker, D., Young, P. (2011). The benefits of buddying. *Sconul Focus*, 51, 68–70. https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/19_1.pdf (dostęp: 4.12.2019).
- Philip, K., Spratt, J. (2007). A synthesis of published research on mentoring and befriending for The Mentoring and Befriending Foundation. <https://blogs.iriss.org.uk/relationships-matter/files/2014/09/Synthesis-of-published-research-MBF-report-Kate-Philip.pdf> (dostęp: 10.12.2019).
- Platos, M., Wojaczek, K., Woźniak-Rekrucka, P., Zawisny, A. (2012). Wolontariat koleżeński – szansa na społeczne wsparcie osób z autyzmem. *Dziecko Autystyczne*, XX, 1, 106–114.
- Platos, M., Wojaczek K., Zawisny, A. (2015). W stronę przyjaźni zorganizowanej. Wolontariat koleżeński jako brakujący element kompleksowego systemu wsparcia osób z autyzmem. W: P. Tomaszewski, K. Bargiel-Matusiewicz, E. Piśula (red.), *Kulturowe i społeczne aspekty niepełnosprawności* (s. 109–129). Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Prajsner, M. (2002). Starszy Brat – Starsza Siostra. *Remedium*, 4, 8–9.
- Program. (2018). <https://bbbspoland.org> (dostęp: 30.11.2019).
- Siette, J., Cassidy, M., Priebe, S. (2017). Effectiveness of befriending interventions: a systematic review and meta-analysis, *BMJ Open*, 7:e014304, doi:10.1136/bmjopen-2016-014304.
- System kumpel. (2019). <https://scherzo.krakow.pl/dlaczego-my/system-kumpel/> (dostęp: 1.12.2019).
- Szmagański, J. (2012). Perspektywy pracy socjalnej. Czy pora się zacząć bać? *Problemy Polityki Społecznej*, 19, 129–141. <http://www.problempolitykispolecznej.pl/images/czasopisma/19/PPS%2019-2012%20Szmagański.pdf> (dostęp: 3.01.2020).
- Thompson, R., Valenti, E., Siette, J., Priebe, S. (2016). To befriend or to be a friend: a systematic review of the meaning and practice of “befriending” in mental health care. *Journal of Mental Health*, 25(1), 71–77, doi:10.3109/09638237.2015.1021901.
- Tomanek, O. (2014). Program Starszy Brat – Starsza Siostra jako przykład wspierania rodziny z dzieckiem niepełnosprawnym, *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych*, 18(1), 149–157. Pobrane z: http://www.problemy.edukacji.us.edu.pl/wp-content/uploads/2014/12/17-Tomanek_149-157-.pdf (dostęp: 7.12.2019).

- Witkowski, L. (2005). Człowiek i profesjonalizm w pracy socjalnej (czyli jak bronić wolontariat przed wolontaryzmem – spojrzenie filozofa). W: B. Kromolicka (red.), *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych* (s. 19–34). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- What is peer mentoring. (2006). <https://www.mandbf.org.uk/faqs/#c499> (dostęp: 4.12.2019).

THE POTENTIAL OF MENTORING AND BEFRIENDING AS A COMPLEMENTARY FORM OF SUPPORT FOR A PROFESSIONAL SOCIAL SERVICE SYSTEM

ABSTRACT

Contemporary reality brings many adverse social phenomena, both for individuals and entire groups. The assistance provided by professional support systems are insufficient as in Poland as in the world. The important role of professionally organized volunteering in solving social problems is emphasized in the context of implementing tasks in the field of social services. Noteworthy proposal successfully implemented in United Kingdom are mentoring and befriending programs functioning there as a standard of assistance to people at risk of social exclusion. This form of volunteering is still little known in Poland and mentoring programs are not popular. It is difficult to find works in Polish on studies related to volunteering in the form of befriending and mentoring. Therefore, the article is to fill the gap in this regard. The article presents the assumptions, organization, forms of this type of support as well as its benefits and limitations basing mainly on the example of the solutions used in United Kingdom. Considering the growing demand in Poland for measures preventing social exclusion or supporting the process of (re)integration, the British examples as well as the existing conceptualisations and practices related to mentoring and befriending may be used as inspiration.

KEYWORDS: volunteering, mentoring, befriending, support for socially excluded people, social (re)integration